

Geven met warme hand

Theo Schuyt Alle door het Rijk gefinancierde culturele instellingen en manifestaties moeten op zoek naar meer aanvullende financiering. Dat is de boodschap van het ministerie van OCW. Filantropische geldstromen kunnen hierin een voorname rol spelen. Een nieuwe gouden eeuw van schenken lijkt in aantocht.

Veel culturele evenementen zijn commercieel. Zo worden de podiakunsten maar voor 13 procent door de rijksoverheid gefinancierd. (www.vscd.nl) Aan alle door het Rijk gefinancierde culturele instellingen, organisaties en manifestaties heeft het ministerie van OCW kenbaar gemaakt dat zij op zoek moeten naar (nog) meer aanvullende financiering – hetzij uit markt, hetzij uit filantropische bijdragen. (Sanders 2008) Kernbegrip in deze boodschap is maatschappelijk draagvlak. Cultuur moet bezoekers aanspreken (marktinkomsten) en cultuur moet mensen, fondsen en bedrijven aan zich binden (filantropische betrokkenheid).

Deze roep om meer maatschappelijk draagvlak is een signaal dat Haagse steun – in casu het politieke en beleidsmatige draagvlak – uitbreiding en versteviging behoeft met maatschappelijke stakeholders. Deze boodschap hebben de kennisinstituten op een ander beleids-terrein van het ministerie van OCW eerder

ook te horen gekregen: van de taskforce van het Innovatieplatform Geven voor Weten. Deze taskforce pleitte op 29 maart 2007 in zijn eindrapport voor maatschappelijke draagvlakvergroting. (Taskforce Geven voor Weten 2007) In het kabinetsstandpunt van 21 december 2007 is dit advies overgenomen.

Maar ook de overheid zelf heeft huiswerk te doen. Nederlanders zijn vrijgevig. Nu en in de nabije toekomst is – en komt – veel geld beschikbaar. Economen uit de Verenigde Staten spreken zelfs van de *Golden Age of Philanthropy*. Niet alleen vanwege de welvaart, maar ook omdat mensen met warme hand schenken. Particuliere vermogenden zien graag nog tijdens hun leven wat er met hun geld gebeurt. De overheid nu schenkt nauwelijks of geen aandacht aan filantropie. Waar het cultuur betreft zou de politiek publiekelijk duidelijk moeten maken dat cultuur steun verdient van burgers. De overheid laat in dezen kansen onbenut.

Wat is filantropie?

Het steunen van maatschappelijke doelen, fondsenwervende instellingen, vermogensfondsen en geldinzamelingsacties: het is dagelijks nieuws geworden. Goede doelen zijn 'in': de media schenken er weer systematisch aandacht aan. Filantropie is van Nederlandse, Europese makelij en medio negentiende eeuw door vermogende particulieren uit de Verenigde Staten die op bezoek waren geweest in West-Europa mee naar de VS genomen. *'Thomas Adam investigates the travels of U.S. and Canadian philanthropists to Great Britain and Germany as part of their search for models of museums, art galleries, and social housing projects. He shows that philanthropy is a European, not an American invention'*. (Adam 2004, 5)

Filantropie van nu is niet de filantropie die wij vanuit het verleden – vaak met negatieve bijklank – kennen in de vorm van liefdadigheid en charitas. De moderne versie van filantropie is de vertaling van het Engelse woord *philanthropy*, en dit betekent vrijwillige inzet voor het algemeen nut. (Payton 1988) Burgers, bedrijven en fondsen zetten zich in voor de maatschappij, voor het algemeen nut. Dit algemeen nut omvat acht maatschappelijke doelen (onder meer onderwijs en onderzoek,

De overheid schenkt nauwelijks aandacht aan filantropie

cultuur, milieu en natuurbehoud, sport en recreatie), waarvan traditionele liefdadigheid (maatschappelijke en sociale doelen) er een is. Filantropie is een uiting van particulier initiatief, dat aan de wieg heeft gestaan van tal van voorzieningen van de Nederlandse verzorgingsstaat.

Hoeveel wij geven

In 2005 hebben Nederlandse burgers, fondsen en bedrijven circa 4,5 miljard euro bijgedragen aan het algemeen nut. (Schuyt 2007) Dat is een lage schatting; het werkelijke bedrag zal beduidend hoger liggen.

Dit bedrag van ongeveer 4,5 miljard euro is het resultaat van de optelsom van de geschatte giften van huishoudens, van nalatenschappen, van fondsen (zowel de geldwervende fondsen als de vermogensfondsen), van het bedrijfsleven en de opbrengsten uit de goededoelenloterijen. Deze schatting is aan de lage kant vanwege de onvolledigheid van informatie betreffende de nalatenschappen en de bijdragen van vermogensfondsen.

[kader 1] **Bronnen bijdragen in 2005¹**

	X miljoen euro	Percentage
Huishoudens (geld en goederen) ²	1.854	42
Legaten ³	182	4
Geldwervende fondsen ⁴	159	2
Vermogensfondsen ⁵	272	2
Bedrijven (giften en sponsoring)	1.513	43
Goededoelenloterijen ⁶	396	7
Totaal	4.376	100

Als we kijken naar de filantropische bijdragen in relatie tot het bruto binnenlands product (bbp) dan ligt dat rond de 1 procent. Dit lage percentage lijkt in tegenspraak met het algemene beeld dat Nederland vrijgevig is. De Nederlander draagt echter vooral via de belastingen bij aan maatschappelijke en goede doelen. Ter vergelijking: in de Verenigde Staten schommelt dit in de periode 1965-2005 rond de 2 procent, terwijl de belastingdruk daar aanzienlijk lager is. (Center on Philanthropy at Indiana University 2006, 37)

[kader 2] **Doelen waaraan gegeven wordt in 2005⁷**

	X miljoen euro	Percentage
Kerk en levensbeschouwing	773	18
Sport en recreatie	686	16
Cultuur	326	7
Gezondheid	477	11
Maatschappelijke en sociale doelen	522	12
Internationale hulp	742	17
Milieu, natuurbehoud en dierenbescherming	356	8
Onderwijs en onderzoek	277	6
Overig (niet gespecificeerd)	220	5
Totaal	4.376	100

In 2005 heeft Nederland het meest aan kerk en levensbeschouwing (18 procent), en internationale hulp (17 procent) gegeven. Circa de helft van dat bedrag aan kerk en levensbeschouwing is voor de kerken zelf (personeel en gebouwen); de andere helft komt terecht bij internationale en nationale doelen die door de kerken begunstigd worden. Op de derde plaats komen sport en recreatie. Het gaat hier vooral om de bijdragen aan lokale sportorganisaties en activiteiten. Het minst krijgen cultuur (7 procent) en onderwijs en onderzoek (6 procent). (zie kader 3)

Welke trends tekenen zich af?

Het *Geven in Nederland*-onderzoek heeft geleid tot een databank op basis waarvan vergelijkingen in de tijd over de periode 1995-2005 mogelijk zijn.⁸ Wanneer wij naar cultuur kijken, dan komt dit maatschappelijk doel er bekaaid af. (zie kader 4)

Over de periode 1995-2005 is de rangorde dus als volgt: op de eerste plaats kerk en levensbeschouwing; tweede is sport en recreatie; op de gedeelde derde en vierde plaats vinden we gezondheid en internationale hulp; op plaats vijf staan maatschappelijke en sociale doelen. Op de gedeelde zesde en zevende plaats vinden we milieu, natuurbehoud en dierenbescherming, en cultuur. Op de laatste plaats staan onderwijs en onderzoek.

Cultuur en onderzoek en onderwijs staan dus bijna onder aan de lijst van te begunstigen doelen. Hoe komt dit? Misschien is wel de belangrijkste verklaring dat cultuur in het Nederlandse 'gevoelen' een zaak van de overheid is. Net zoals bij onderwijs: kom niet aan het onderwijs. Filantropie, dat zijn de rijken, de bedrijven, die proberen invloed te krijgen op onze kinderen. Filantropie, daar willen wij ver van blijven, dat is uit de tijd van voor onze verzorgingsstaat. Deze ouderwetse visie op filantropie en de dominantie van het paradigma van de verzorgingsstaat mogen als belangrijkste belemmering worden gezien. En er bestaat zoets als 'pad afhankelijkheid': na jarenlang cultuurbeleid vanuit de overheid staan alle neuzen in de culturele non-profitsector richting Den Haag. Zo'n cultuur laat zich niet gemakkelijk wijzigen.

Toekomstverwachtingen

Non-profitdoelen zoals culturele instellingen worden in Nederland en Europa de komende decennia gefinancierd uit (een combinatie van) drie bronnen: overheidsfinanciering, eigen inkomsten uit de markt en *philanthropy* (vrij-

[kader 3] Bronnen en doelen in 2005⁹

Doelen waaraan gegeven wordt x miljoen euro	Huishoudens Geld en goederen	Legaten	Fondsen ¹⁰			Bedrijven Giften en sponsoring	Goede- doelen- loterijen	Totaal	%
			GWF	VF	Totaal				
Kerk/ levensbeschouwing	704	5	2	2	4	60	-,	773	18
Gezondheid	234	74	48	4	52	89	28	477	11
Internationale hulp	439	35	10	2	12	168	88	742	17
Milieu/natuurbehoud/ dierenbescherming	158	30	36	13	49	39	80	356	8
Onderwijs/onderzoek	33	-,	-,	12	12	232	-,	277	6
Cultuur	31	2	1	124	125	135	33	326	7
Sport/recreatie	29	-,	18	8	26	574	57	686	16
Maatschappelijke/ sociale doelen	166	36	46	63	109	152	59	522	12
Overig (niet gespecificeerd)	61	-,	-,	43	43	65	22+29	220	5
Totaal	1.854	182	159	272	431	1.513	396	4.376	100

[kader 4] De begunstigde doelen 1995-2005 (bedragen in miljoenen euro's)¹¹

	2005	2003	2001	1999	1997	1995
Kerk en levensbeschouwing	773 (1)	938 (1)	750 (1)	490 (4)	510 (1)	587 (1)
Gezondheid	477 (5)	589 (4)	406 (4)	640 (1)	290 (4)	411 (2)
Internationale hulp	742 (2)	469 (6)	531 (3)	540 (3)	299 (3)	361 (3)
Milieu, natuurbehoud en dierenbescherming	356 (6)	309 (7)	251 (7)	308 (6)	183 (6)	204 (6)
Onderwijs en onderzoek	277 (8)	30 (8)	125 (8)	232 (7)	83 (8)	58 (8)
Cultuur	326 (7)	610 (3)	335 (6)	165 (8)	87 (7)	83 (7)
Sport en recreatie	686 (3)	930 (2)	686 (2)	578 (2)	410 (2)	246 (5)
Maatschappelijke en sociale doelen	522 (4)	555 (5)	373 (5)	422 (5)	257 (5)	283 (4)
Overig (niet gespecificeerd)	220 (-)	223 (-)	1158 (-)	47 (-)	44 (-)	46 (-)
Totaal	4.376	4.924	3.615	3.422	2.163	2.279

willige bijdragen). (Salamon 2004; Burger 2001)

Voor de toename van filantropie in Nederland kan gewezen worden naar economische, demografische en politicologisch-sociologische ontwikkelingen die afzonderlijk – of in combinatie – een rol spelen, dan wel gaan spelen.

Economisch. Net als na de VOC-tijd is geld het probleem niet. Nederland kent meer vermogenden dan ooit. In Nederland laten zogeheten fondsen op naam een spectaculaire groei zien. MKB Nederland heeft uitgerekend dat circa 100.000 bedrijfsbeëindigers zich de komende jaren melden bij financieel deskundigen (banken, fiscalisten, notarissen). Een deel van dit kapitaal vindt zijn weg naar maatschappelijke doelen.

Demografisch. De secularisering zal negatieve effecten hebben op het geefgedrag. Andere ontwikkelingen vangen deze negatieve effecten ruimschoots op. Door de vergrijzing en ontgroening zal er de komende jaren een omvangrijke vermogensoverdracht tussen generaties plaatsvinden. (Havens 1999, 2003) Ook hier geldt, dat een deel daarvan bij algemeen nutdoelen terecht zal komen.

Politicologisch-sociologisch. De eigen verantwoordelijkheid van burgers krijgt meer aandacht. Burgerschap en burgerdeugden zijn in opmars. Mensen willen zich weer zelf verbinden met maatschappelijke doelen om zo de eigen directe betrokkenheid te tonen. Dit geldt niet alleen voor particulieren, maar ook voor het bedrijfsleven.

Als deze trend in filantropie zich doorzet, wat betekent dit voor de Nederlandse politiek, voor het overheidsbeleid en voor de culturele instellingen?

Verdere gevolgen

Wat betreft de gevolgen voor de politiek: in Engeland heeft de regering naar de filantropische sector een politiek signaal afgegeven in de vorm van een convenant, *The Compact* geheten. Daarmee wil de Britse regering tot uitdrukking

brenge dat filantropische bijdragen welkom zijn ter versterking van de kwaliteit van de samenleving. De overheid kan – en wil – niet alles alleen doen. In Engeland heeft *The Compact* geen wettelijke basis, maar de status van gentlemen's agreement. In navolging van deze landelijke overeenkomst heeft op lokaal niveau circa 80 procent van alle gemeenten een compact met de lokale *voluntary sector* gesloten.

De Nederlandse politiek schenkt weinig aandacht aan filantropie. In geen enkele regeringsverklaring of troonrede komt de term voor. Ook in Nederland zou een dergelijk politiek signaal een stimulans zijn voor particulieren, fondsen en bedrijven om meer bij te dragen. Nu denkt men vaak bij te moeten passen voor overheidsstekorten of ziet men het gevaar van bezuinigingen als eigen middelen worden ingezet. In een convenant kan de eigen verantwoordelijkheid van beide partijen worden erkend.

Een convenant zou de beide partijen kunnen verplichten tot vijf zaken: informatie-uitwisseling; het vermijden van substitutie; het waar mogelijk wegnemen van belemmeringen en waar mogelijk faciliteren van vrijwillige private bijdragen aan maatschappelijke doelen; het achterwege laten van extra regelgeving; en tot slot het waar mogelijk realiseren van matching, zeker waar inhoudelijk beleid van overheidswege bijval ondervindt van de particuliere sector.

Leren van Engeland

Wat betreft de gevolgen voor het overheidsbeleid het volgende. De filantropische sector heeft zich in 2006 verenigd in een koepelorganisatie: de Samenwerkende Brancheorganisaties Filantropie (SBF). Van overheidswege bestaat een dergelijk coördinatiepunt niet. Tenminste, voor zover er van een beleid sprake is, ligt dit bij het ministerie van Justitie en wel bij de afdeling Criminaliteitspreventie! Voorwaar, een helder politiek signaal. Opnieuw valt er wellicht iets van Engeland te leren. Daar is

binnen het kabinet van de Engelse premier een aparte *Voluntary and Charitable Giving Unit* (VCGU) in het leven geroepen, die voor 2006–2007 4,5 miljoen pond investeert ter bevordering van *charitable giving*. Ook in Nederland zou een Beleidsunit Filantropie onder bijvoorbeeld het ministerie van Algemene Zaken of onder een interdepartementale samenwerking van vakdepartementen als OCW, EZ en VWS een adequaat antwoord zijn op de SBF.

Wat betreft de gevolgen voor culturele instellingen: het financieren van culturele non-profits uit de algemene middelen heeft deze organisaties afhankelijk gemaakt van overheidsfinanciering. Met het ter beschikking stellen van geld is de betrokkenheid van maatschappelijke stakeholders (burgers, bedrijven, fondsen) geheel of gedeeltelijk afgebrokkeld. Veel non-profits hebben in de loop der jaren de organisatie afgestemd op de politieke en beleidsmatige koers van de overheid en verzuimd na te denken over hoe de inspanning van andere maatschappelijke stakeholders te organiseren. Een belangrijke opgave voor 'Nederland non-profitland' is het veranderen van de organisatiecultuur en -structuur van de non-profits in deze richting. Hoe ziet het bestuur van de instelling

Geld
is het
probleem
niet:
Nederland
kent
meer ver-
mogenden
dan ooit

eruit? Begeeft men zich in de netwerken van die groepen die men graag als filantroop wil verwelkomen?

Bedreigingen

Het binnenhalen van filantropisch geld vereist de formulering van een helder giften- en sponsorbeleid bij culturele instellingen, inclusief contracten die aan potentiële begunstigers worden voorgelegd. Professionele opleidingen voor fondsenwerwers zijn noodzakelijk, anders loopt de culturele sector inderdaad het gevaar van uitverkoop. Met financierende overheids- en marktpartijen zal periodiek overleg nodig zijn over het totale pakket van culturele activiteiten. Dit om te voorkomen dat speciale, unieke, experimentele of weinig publiek trekende projecten worden stopgezet. Een gedeelde regie, neergelegd in vijfjarenplannen inclusief evaluatie in dezen kan uitkomst bieden.

De overheid zal daartoe intern eerst orde op zaken moeten stellen.

Literatuur

- Adam, Th. (ed.) (2004) *Philanthropy, Patronage and Civil Society*. Bloomington: Indiana University Press.
- Burger, A. en P. Dekker (red.) (2001) *Noch markt, noch staat. De Nederlandse non-profitsector in vergelijkend perspectief*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Centraal Bureau Fondsenwerving (2005) *Jaarverslag 2005*. Amsterdam: CBF.
- College van Toezicht op de Kansspelen (2005) *Jaarverslag 2005*. Den Haag.
- Center on Philanthropy at Indiana University, The (2006) *Giving USA 2006*. Indianapolis: Giving USA Foundation.
- Gouwenberg, B.M. en Th.N.M. Schuyt (2004) *Vermogensfondsen in Nederland nader onderzocht*. Amsterdam: Vrije Universiteit, Werkgroep Filantropische Studies.
- Havens, J.J. en P.G. Schervish (1999) *Millionaires and the Millennium: New Estimates of the Forthcoming Wealth Transfer and the Prospects for a Golden Age of Philanthropy*. Paper. Boston: Social Welfare Research Institute Boston College.
- Havens, J.J. en P.G. Schervish (2003) 'Why the \$41 trillion wealth transfer estimate is still valid: a review of challenges and questions'. In: *Journal of Gift Planning*, vol. 7, nr. 1, 11-15, 47-50.

Theo Schuyt

is hoogleraar Filantropische Studies aan de Vrije Universiteit Amsterdam en projectleider van het onderzoek *Geven in Nederland* en *Giving Europe*
 tnm.schuyt@fsw.vu.nl
 www.geveninederland.nl

Payton, R.L. (1988) *Philanthropy: Voluntary Action for the Public Good*. New York: Macmillan.

Salamon, L.M., S.W. Sokolowski and Associates (2004) *Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector*. Bloomfield: Kumarian Press.

Sanders, M. (voorz.) (2008) *Meer draagvlak voor cultuur: advies Commissie Cultuurprofijs*. Amsterdam: Commissie Cultuurprofijs.

Schuyt, Th.N.M. (et al.) (red.) (2007) *Geven in Nederland 2007*. Den Haag: Elsevier Overheid.

Taskforce 'Geven voor Weten' (2007) *Eindadvies*. Den Haag: Ministerie van OCW.

⁸ Vanwege toegepaste correcties op de cijfers van huishoudens 2003-1995 verschillen deze cijfers enigszins met gepubliceerde cijfers in voorgaande edities van *Geven in Nederland*.

⁹ In de kolomtotalen zitten kleine verschillen in verband met afrondingen; cijfers ontleend aan het *Geven in Nederland*-onderzoek (Schuyt 2007, 12-17).

¹⁰ GWF = geldwervende fondsen en VF = vermogensfondsen.

¹¹ GIN 2003; GIN 2001; GIN 1999; GIN 1997. De totaalcijfers kunnen – in verband met afrondingen – iets afwijken van de totaalcijfers in de vorige tabel.

Noten

¹ Deze cijfers zijn ontleend aan het *Geven in Nederland*-onderzoek (Schuyt 2007, 12-17).

² De cijfers van huishoudens en bedrijven betreffen gegeneraliseerde bedragen. Voor de cijfers met betrekking tot legaten en fondsen geldt dat niet.

³ De cijfers over nalatenschappen zijn ontleend aan het CBF-jaarverslag 2005 (Centraal Bureau Fondsenwerving 2005), waarin 625 geldwervende bovenlokale fondsen informatie hebben verstrekt over de inkomsten die zij over 2005 uit nalatenschappen hebben ontvangen. De werkelijke omvang zal hoger uitkomen, omdat onder meer de informatie ontbreekt van de kerken – voor zover deze al bij de kerken zelf bekend zijn – en van lokale non-profitinstellingen zoals ziekenhuizen.

⁴ In totaal hebben de fondsenwervende instellingen in 2005 2442 miljoen euro besteed aan goede doelen. De bijdrage van geldwervende fondsen zoals hier staat vermeld (159 miljoen euro) bestaat alleen uit de 'inkomsten uit beleggingen' (Centraal Bureau Fondsenwerving 2005). De overige inkomsten worden al bij de andere bronnen meegerekend.

⁵ Er zijn in Nederland weinig gegevens beschikbaar over vermogensfondsen. Voor de cijfers uit 2005 is gebruik gemaakt van drie soorten informatiebronnen: de opgave van 85 fondsen van de FIN, een inventarisatie van het *Fondsenboek* en het meest recente onderzoek naar vermogensfondsen (Gouwenberg 2004). Uit dit laatste onderzoek bleek dat 183 vermogensfondsen 111 miljoen euro hebben gegeven in 2002.

⁶ Er zijn vijf landelijke, (semi)permanente kansspelvergunninghouders die hun opbrengst afdragen aan goede doelen: de BankGiroloterij, de Sponsor Loterij, de Nationale Postcode Loterij (in 2004 zijn deze drie ondergebracht onder de N.V. Holding Nationale Goede Doelen Loterijen), de Stichting de Nationale Sporttotalisator (De Lotto) en Scientific Games Racing B.V. De cijfers zijn ontleend aan het Jaarverslag van het College van Toezicht op de Kansspelen (2005, 71-73).

⁷ Cijfers ontleend aan het *Geven in Nederland*-onderzoek (Schuyt 2007, 12-17).